

جامعه نستوری: نخستین مهاجرنشین ایرانی در چین (سده هفتم میلادی)

صفورا برومند^۱

چکیده

پس از ناکامی یزدگرد سوم در برابر مسلمانان و مرگ او در مرو (۶۵۱ م.)، گروهی از اعضای خاندان ساسانی به سمت مرزهای چین رفتند و سرانجام امپراتور گائوزونگ (۶۸۳-۶۴۹ م.) از سلسله تانگ با اقامت آنها در این سرزمین موافقت کرد و از حق برپایی آتشکده و برگزاری مراسم دینی برخوردار شدند. اما کمی پیش از این رخداد، فردی به نام آلوپن و همراهانش در سال ۶۳۵ م. - کمی پیش از جنگ قادسیه - به شهر چانگ آن، مرکز حکومت سلسله تانگ وارد شد. آنها مسیحیان نستوری بودند که به استناد بنای یادبود سنگی "سیانفو" با کتابها و تصاویر مقدسی که همراه داشتند، با امپراتور تایزونگ (۶۴۹-۶۲۶ م.) ملاقات کردند. حاصل این ملاقات، اقامت نخستین گروه از ایرانیان در چین بود که تاسیس نخستین کلیسا در چانگ آن و ترجمه نخستین کتاب مسیحی به زبان چینی را به دنبال داشت. در این پژوهش با استناد به اسناد دست اول از جمله ستون سیانفو، روایت حضور مسیحیان نستوری به عنوان نخستین نشانه‌ها از حضور فرهنگی ایران در منابع چینی بررسی شده است. حاصل این پژوهش از نقش موثر مسیحیان نستوری در عرصه فرهنگی و همچنین مطالعات علمی به ویژه نجوم در چین حکایت می‌کند.

واژگان کلیدی:

ایران، چین، ساسانیان، نستوریان، مهاجرنشینان ایرانی

مروری بر ورود مسیحیت به ایران و ایجاد فرقه نستوری

کهن‌ترین روایات از گسترش مسیحیت در سال‌های آغازین ظهور این دین و ارتباط آن با ایران را در متون انجیل می‌توان جستجو کرد. با تأکید بر لزوم احتیاط در تصدیق برخی از این روایات، در انجیل متی: ۱/۲-۱۱ یاد شده است که: هنگام ولادت حضرت عیسی (ع)، گروهی از مغان به راهنمایی ستاره‌ای، برای ستایش آن حضرت سفر خود را آغاز کردند. روایت دیگر در کتاب اعمال رسولان (۹/۲) به حضور ایرانی‌تباران در معجزه پنجاهه و دریافت پیام تبلیغ مسیحیت اشاره دارد. با فرض تردید در صحت و قطعیت روایت کتاب *اعمال رسولان*، قدیم‌ترین نشانه‌ها از چگونگی آشنایی ایرانیان با مسیحیت را در دو شهر ادسا^۱ (مرکز ناحیه اوسروئنه^۲) و آربل^۳ (مرکز ناحیه آدیابنه^۴) در شمال بین‌النهرین یعنی شمال عراق و جنوب ترکیه امروزی می‌توان جستجو کرد. این دو شهر از اولین مراکز فعالیت تبلیغی مبلغان مسیحی بودند (آسموسن، ۱۳۷۷، ۳۶۶؛ ویدن گرن، ۱۳۷۷، ۳۸۲) و مسیحیت در دوره اشکانی از طریق این دو شهر به ایران معرفی شد. به سبب تفاوت بین زبان‌ها، گسترش مسیحیت در قلمروی اشکانیان به تدریج صورت گرفته است. اما تسامح دینی در دوره اشکانی موجب شد تا مبلغان مسیحی با آزادی عمل به تبلیغ این دین بپردازند و مسیحیان همانند دیگر اقلیت‌های غیرزردشتی در آرامش باشند (آسموسن، ۱۳۷۷، ۳۷۱-۳۷۰)، در حالی که جوامع مسیحی در امپراتوری روم، مورد تعقیب و آزار قرار می‌گرفتند (میلر، ۱۳۸۲، ۱۵۲-۱۴۷؛ Fiey, 1994, 97). بازرگانان و مبلغان وابسته به کلیساهای ادسا و آربل از حدود ۱۵۰ میلادی به تبلیغ آیین مسیحیت در ایران و بین‌النهرین پرداختند. هم‌چنین، در سال ۲۲۵

۱. Edessa، الرها یا اورفا، واقع در شمال بین‌النهرین و شرق فرات، جنوب ترکیه امروزی.

2. Osrohoéne

۳. Arbela، اربیل واقع بین دو رودخانه زاب بزرگ و زاب کوچک در شمال بین‌النهرین، شهر و منطقه‌ای کردنشین در شمال عراق امروزی.

4. Adiabéne

میلادی و مصادف با آخرین روزهای حکومت اشکانیان، ۲۰ اسقف‌نشین در محدوده بین‌النهرین و ایران برقرار بوده است (میلر، ۱۳۸۳، ۲۶۹؛ لوکونین، ۱۳۶۵، ۱۵؛ The Chronicle of Arbela, 1985, 20; Labourt, 1904, 1-17; Meslin, 1970, 66-92). تشکیل سلسله ساسانی در ایران (۲۲۶ م.)، مصادف با دهه سوم قرن سوم میلادی بود و تا آن زمان جامعه مسیحی به یکی از اقلیت‌های دینی ایران تبدیل شده بود. بر این اساس، موقعیت مسیحیان ایران با تکیه بر سیاست مذهبی حکمرانان ساسانی متغیر بود و این امر با رسمیت یافتن مسیحیت در امپراتوری روم در سال ۳۱۳ میلادی، به اعمال محدودیت‌هایی برای آنان در ایران منجر شد که تا دو قرن بعد کمابیش ادامه یافت. این امر به تشکیل شورای د/دیشوع در سال ۴۲۴ میلادی انجامید که نتیجه آن خروج کلیسای ایران از نظارت کلیسای روم بود. (*Synodicon orientale ou recueil de synodes Nestoriens*, 285, 617, 618 fn. 1, Labourt, 1904, 119-126)

اعلام استقلال کلیسای ایران، تغییری در موقعیت مسیحیان ایجاد نکرد. سرانجام با تحصیل برخی مسیحیان ایران در مدرسه دینی اِدسا و آشنایی آنها با تعلیمات نستوریوس (۴۵۱-۳۸۶ م.)، مدرس این مدرسه، آنها به انفصال مطلق بین جنبه بشری و الهی حضرت عیسی (ع) اذعان داشتند. در واقع، مسیحیت نستوری فرقه‌ای منفصل شده از کلیسای ارتدوکس بیزانس بود که در شورای افسوس سال ۴۳۱ میلادی به عنوان فرقه بدعت‌گذار محکوم شد. نستوریوس را نیز از مقامش به عنوان سر اسقف قسطنطنیه عزل کردند. مدتی بعد نیز بسیاری از پیروان نستوریوس مجبور به ترک مدرسه اِدسا شدند و به ایران آمدند؛ بدین ترتیب، کلیسای نستوری در ایران دایر شد. اسقفان ایران نیز برای تحکیم مصوبات شورای د/دیشوع و استقلال کامل از کلیسای غرب، آیین نستوری را در ایران به رسمیت شناختند. (*Acta Martyrium et Sanctorum Syriace*, V. 2/xxi, *Synodicon orientale ou recueil de synodes Nestoriens*, 300 notes 1, 3, 5, 308 note 1, 475 note 3)

پس از آن که زنون^۱ امپراتور روم در سال ۴۸۹ میلادی مدرسه/دسا را تعطیل کرد، مرکز تعلیم آیین نستوری به نصیبین در قلمروی ساسانی انتقال یافت (پیگولوسکایا، ۱۳۷۷، ۴۸۹-۴۸۸) و بدین ترتیب در اواخر قرن پنجم میلادی، ایران به مهم‌ترین مرکز تبلیغ و اشاعه مسیحیت نستوری تبدیل شد (میلر، ۱۳۸۲، ۳۰۰). در مدرسه نستوریان در نصیبین نیز آثار یونانی و رومی در علوم مختلف به سریانی ترجمه و حفظ می‌شد. در پایان قرن ششم میلادی برخی از درباریان، بازرگانان و صنعتگران در امپراتوری ساسانی، مسیحی بودند. از سوی دیگر با گسترش فعالیت مسیحیان در ایران، بسیاری از مبلغان نستوری برای تبلیغ آیین خود به نواحی مجاور ایران سفر کردند و اولین جوامع نستوری را در ترکستان، چین، عربستان و هندوستان ایجاد کردند (Fiey, 1994, 97-105)

ورود مسیحیت نستوری به چین و تشکیل نخستین مهاجرنشین ایرانی

نخستین نشانه‌ها از اعزام مبلغان نستوری به چین و شرق دور را در قرن ششم میلادی می‌توان جستجو کرد. (Malech, 1910, 264-272) موثق‌ترین منبع برای تبیین حضور مبلغان نستوری ایرانی در چین، بنای سنگی معروف به سیان فو^۲ یا «ستون ارسال پیام آموزه درخشان به پادشاهی میانی»^۳ است. این بنای سنگی به طول ۲۷۹ سانتیمتر با متونی به خط و زبان چینی و سریانی، در سال ۲۵۸ ق. / ۸۷۱ م. برپا شده است و متن کتیبه آن شرحی از ورود نخستین مبلغان نستوری به چین و فعالیت آنها در شمال این سرزمین است (Hill, 1988, 108-109). بر اساس این متن می‌دانیم که فردی به نام آلوپین (Moffett, 1999, 14-15) در سال ۱۵ ق. / ۶۳۵ م. - کمی پیش از جنگ قادسیه - احتمالاً از یکی از مسیرهای جاده ابریشم به مرکز حکومت سلسله تانگ در چانگ‌آن^۴ وارد شد. چانگ‌آن که در محل تلاقی رود وی و چینگ با رود زرد قرار

1. Zenon

2. Sian Fu

3. Da Qin jingjiao liuxing zhongguo bei

4. Chang-an

دارد، از مراکز تلاقی راه‌های کاروان‌رو به شمار می‌رفت. اقامت *آلوپین* در *چانگ‌آن* مصادف با دوران حکمرانی *تایزونگ*^۱ (۶۴۹-۶۲۶ م.) دومین حکمران سلسله تانگ بود که دوران تسامح و آزادی مذهبی در چین به شمار می‌رفت. احتمالاً واژه *آلوپین* ترانگاشتی از نام *ابراهیم* یا *آلوهو پونویا*^۲ به معنای "نو کیش خداوند" است (Ethridge, 1846, 85)؛ نام سریانی او *جیلاحا*^۳ نیز نوشته شده است (همان).

بر اساس متن *ستون سیان فو، آلوپین* و همراهانش از *داکین* به چین آمدند. *داکین* یا *تاجین*^۴ در متون چینی به معنای شرق نزدیک و به ویژه سوریه است. به نقل از متن *سیان فو، آلوپین* و همراهانش در سال نهم سلطنت امپراتور *تایزونگ* در حالی که کتاب‌ها و تصاویر مقدس را به همراه داشتند، با امپراتور ملاقات کردند. *تایزونگ* دستور ترجمه کتاب‌ها را برای نگهداری در کتابخانه سلطنتی صادر کرد. با کمک مترجمان چینی، متن "حکایات دینی عیسی مسیح" ترجمه شد که نخستین کتاب مسیحی به زبان چینی بود (Tiedemann, 1999, 370). چهار متن از قدیم‌ترین متون مسیحی چین را می‌توان به حدود دوره *آلوپین* نسبت داد (Moffett, 1999, 15). این متون که به *سوترهای مسیح*^۵ معروفند، کلمات پندآموز در باره تعالیم مسیحیت را شامل می‌شوند و تلفیقی از فلسفه مسیحی و اندیشه بودایی و تائوی به شمار می‌روند.^۶ امپراتور *تایزونگ* با مطالعه آثار مسیحیان نستوری اجازه داد تا فعالیت مبلغان ایرانی آغاز شود (جانگ ۱۳۸۶، ۱۰۲-۱۰۱). *آلوپین* به "متولی بزرگ آیین برای پاسداشت امپراتوری" ملقب و مسیحیت نیز "آیین

1. Tiazong
2. Aloho punoya
3. Jabllaha
4. Ta Chin
5. Jesus Sutras

۶. پژوهشگران حداکثر حدود سال ۱۰۰۰ میلادی را برای این متون در نظر گرفته‌اند که زمان مهر و موم شدن غاری از مجموعه دون‌هوانگ است. در سال ۲۰۱۱ این اسناد در مجموعه‌ای خصوصی در ژاپن و یک نسخه در پاریس شناسایی شد. برای آگاهی بیشتر از این متون ر.ک.

Martin Palmer, 2001, *The Jesus Sutras: Rediscovering the Lost Scrolls of Taoist Christianity*. Wellspring/Ballantine, Texts translated by Palmer, Eva Wong, and L. Rong Rong; Thomas Moore and Ray Riegert (eds.), 2003, *The Lost Sutras of Jesus: Unlocking the Ancient Wisdom of the Xian Monks*, Seastone, Texts translated by John Babcock.

نورانی"، "آموزه درخشان"، "دین تابناک" یا جینگ جیائو^۱ نامیده شد. اسامی دیگری که در ادبیات چینی به آیین نستوری اطلاق شده است، آموزه‌ای از ایران یا "پوسی جیائو"^۲ و آموزه از سوریه یا داکین جیائو^۳ بود.

سه سال بعد، در ۶۳۸ میلادی، تایزونگ اعلامیه‌ای مبنی بر حمایت از کلیسای مسیحی صادر کرد. با حمایت مالی امپراتور، کلیسا و دیری در پایتخت برپا شد و ۲۱ کشیش که همه ایرانی بودند نیز به رسمیت شناخته شدند. بنایی که در یی‌نینگ^۴ در شمال غربی چانگ آن ساختند، ابتدا صومعه پوسو^۵ نامیده شد. اما بعدها در فرمان دیگری صادره در سال ۷۴۵ میلادی تأکید شد که مسیحیت نستوری نه در پوسو بلکه در تاجین- شمال بین‌النهرین- شکل گرفته است؛ بنابر این، نام آن به صومعه تاجین تغییر کرد. نام مشابهی نیز برای صومعه‌ای در لویانگ^۶ و دیگر شهرها در سراسر امپراتوری تعیین شد. در دوران حکمرانی جانشین تایزونگ یعنی امپراتور گائو زونگ^۷ سیاست تسامح دینی ادامه یافت و موقعیت آلوپین و همراهانش نیز بیش از پیش تثبیت شد. آلوپین مدتی بعد به عنوان اسقف تمام کلیساهایی شناخته شد که امپراتور ایجاد کرد. تا اینکه به نقل از ستون سیان فو، در سال ۶۹۹ میلادی با افزایش قدرت بوداییان و برخی اغتشاشات داخلی، موقعیت مسیحیان متزلزل شد و این وضعیت در حدود سال ۷۱۳ میلادی نیز ادامه داشت. سرانجام، امپراتور هیون تسونگ^۸ پنج شاهزاده را برای رسیدگی به اوضاع کلیسا منصوب کرد. در ۷۴۲ میلادی ژنرال کائولیتس^۹ مأمور شد ۵ تصویر مقدس و صد قطعه ابریشم را به کلیسای نستوری اهداء کند. در ستون سیان فو

1. jingjiao

2. Bosi jiao

3. Daqin jiao

4. Yi-ning

5. Po-ssu monastery

6. Lo-yang

7. Gaozong – Kau-tzung

8. Hiuen- tzung

9. Kau Lih sz

چنین می‌خوانیم که کشیش سریان‌ی به نام کیو هو^۱ در سال ۷۴۴ میلادی به همراه هفت نفر از مبلغان ایرانی به چین وارد شد (Tiedemann, 1999, 370). این گروه، مراسمی را در یکی از کاخ‌ها برگزار کردند که نتیجه آن اعطای هدایای دیگر به کلیسا بود. امپراتور سو تسونگ^۲ نیز کلیساها را بازسازی کرد و موقعیت مسیحیان در دوران جانشین او، امپراتور کی‌ین چونگ^۳ هم مناسب بود و این دورانی است که ستون سیان فو در سال ۷۸۱ میلادی مصادف با سال ۱۰۹۲ یونانی در هفتمین روز از اولین ماه در روز یکشنبه ساخته و برپا شد. در این دوران اسقف مینگ شو^۴ مسئولیت مسیحیان چین را بر عهده داشت. در ستون سیان فو از سرپرستان، کشیشان و سلسله مراتب کلیسای مسیحی در چین یاد شده است. از جمله کشیش بلخ در ترکستان، نایب مطران شهر سلطنتی گندان،^۵ آدام شماس، سبریشوع و گابریل، گشنسپ و عبد یشوع. در ستون یاد شده، اسامی ۶۷ کشیش به خط و زبان سریان‌ی و ۶۱ کشیش به خط و زبان چینی به چشم می‌خورد (Nestorian Tablet: Eulogizing the Propagation of the Illustrious Religion in China, Available online www.fordham.edu/halsall). در این دوره، نستوریان در تبلیغ مسیحیت در ترکستان و بین ایغورها نیز به موفقیت‌هایی دست یافته بودند. در دوران ریاست تیموثاوس اول (۸۲۳-۷۸۰ م.) مقام اسقف چین به مطران ارتقاء یافت (Fiey, 1994, 100) و اما شواهد تاریخی نشانی از ارتباط این مهاجران با بازماندگان خاندان یزدگرد سوم ارائه نمی‌دهند (Compareti, 2009).

در دوره حاضر، مخالفان اصلی نستوریان به رغم حمایت دربار تانگ، عبارت بودند از رهبران تائوئیست و بوداییان و در این بین شروع جنگ‌های داخلی موجب رکود فعالیت مبلغان مسیحی بود؛ در حالی که آنها به واسطه دانش پزشکی و مهارت در جراحی خوشنام بودند و نشانه‌هایی از نقش آنها در انتقال دانش ستاره‌شناسی شرق میانه

1. Kio-ho
2. Suh- tsung
3. Kien chung
4. Ming shu
5. Cundan

و یونان به چین در دست است. در واقع نستوریان در تبادل دانش با راهبان بودایی تتره نقش داشتند و بنا بر مستندات موجود، خانواده‌ای نستوری احتمالاً نجوم بطلمیوسی را با ترجمه اثر ستاره‌شناختی او *تترابیبلیوس*^۱ به چین معرفی کردند. رونگ زینجی آنگ^۲ تعدادی از متون مقابر خانواده ایرانی نستوری ساکن در منطقه تانگ را بررسی کرده است.^۳ سرپرست این خانواده به نام لی سو^۴ که مسئول دیوان ستاره‌شناسی امپراتوری تانگ بوده است، بیش از پنجاه سال تا زمان مرگش در ۸۱۷ م. این مسئولیت را بر عهده داشت و سپس پسرش جانشین او شد. به نظر می‌رسد که این خانواده سهم درخور توجهی در توسعه دانش ستاره‌شناسی داشته‌اند و به نقل از منابع چینی، پدربزرگ لی سو در دوره کی‌یوان^۵ (۷۵۶-۷۴۲ م.) به چین آمده بود (Chen, 2009, 202).

سرانجام طی نابسامانی‌های اقتصادی و سیاسی سال ۸۴۵ میلادی، امپراتور وو ژونگ^۶ مسیحیان را همانند بوداییان و زرتشتیان به عنوان پیروان "دین خارجی" قلمداد کرد. فعالیت این سه اقلیت دینی ممنوع شد و مبلغان مسیحی از دیرها اخراج و به زندگی غیردینی محکوم شدند و همچنین آثار مسیحی نابود و اموال آنها مصادره شد. در این بین دوری از جامعه مسیحیان ایران و بین‌النهرین و قطع ارتباط با مسیحیان این نواحی، رکود فعالیت مسیحیان ایرانی را در چین به دنبال داشت. ستون سیان فو در همین دوران و در سال ۸۴۵ م. مدفون شد و بدین ترتیب، با زوال سلسله تانگ در ۹۰۷ م. فعالیت نستوریان نیز در چین رنگ باخت (Moffett, 1992, Vol.I, 313). حدود سال ۱۶۲۳ یا ۱۶۲۵ م.، در دوران مینگ، ستون سیان فو در مجاورت یک معبد، از خاک بیرون آورده شد؛ چنگ کنگ^۷ یو^۷ از مسیحیان چینی، این اثر را به عنوان یک متن

1. Tetrabiblios

2. Rong Xinji-ang

۳. گفتگوی شفاهی نگارنده با رونگ زینجی‌آنگ استاد دانشگاه پکن در سال ۱۳۹۰ش.

4. Li su

5. Kaiyuan

6. Wu zong

7. Cheng keng yu

چینی شناسایی کرد و *آلوارو سمودو*^۱ مبلغ ژزوئیت نیز این ستون را بررسی کرد. در قرن هفدهم میلادی، این اثر به زبان‌های فرانسوی، پرتغالی و ایتالیایی ترجمه شد و در اواخر قرن نوزدهم تلاش‌هایی برای انتقال ستون به اروپا صورت گرفت، اما ستون را به موزه جنگل ستون‌ها یا موزه *بیلین*^۲ منتقل کردند و در اتاق شماره ۲ موزه به نمایش گذاشتند که سال‌ها بعد نمونه‌هایی از ستون به ایتالیا، واشنگتن و ژاپن برده شد. منابع موجود، بدین ترتیب، اطلاعات در باره نخستین مهاجرنشین مسیحی ایرانی در چین به قرن دهم میلادی محدود می‌شود، اما می‌دانیم که مسیحیان از جمله خارجیانی بودند که در دوران شورش‌های *هوآنگ چائو*^۳ و *گارت کانتون* در ۸۷۸ م، با مشکلات بسیاری روبرو شدند و مسیحیت تا زمانی که با حمایت سلسله مغولی یوآن تبلیغ شد، از جوامع چین رخت برپست (Moule, 1930, 76).

طی سال‌های اخیر، علاوه بر ستون *سیان‌فو*، مستندات دیگری نیز در چین به دست آمده است که از حضور نستوریان ایرانی در این سرزمین حکایت می‌کند. ۱۱ سال پیش، هنگام کاوش‌های باستان‌شناسی در یک غار مراقبه در بخش شمالی مجموعه غارهای طبیعی *موآگوی دون‌هوآنگ*^۴ باستان‌شناس پنگ جینژانگ به کشف جالبی نائل شد که شامل چهار صفحه کاغذ از جنس کتان با متنی ناشناخته بود. محققان دانشگاه پکن موفق به بازشناسی متن شدند که به زبان سریانی بود و بخشی از سرودهای مذهبی انجیل بود. یافته‌های پنگ از زندگی مسیحیان در این مجموعه بناهای بودایی و انجام مراسم مذهبی در این محل حکایت می‌کند. انجیل سریانی یکی از یافته‌های مصور پنگ است که طی ۶ سال کاوش به دست آمده است. این مجموعه شامل ۷۵۰ غار از سنگ‌ماسه‌ای در کنار رودخانه *دانکوآن* در ۱۵ مایلی جنوب شرق دون‌هوآنگ در ایالت گانسوی چین است و در این مجموعه غارها، کتیبه‌های ایغوری، سکه‌های نقره

1. Alvaro Semodo

2. Beilin Museum

3. Huang Ch'ao

4. DunHuang's Moago Grottoes Complex

ایرانی و صنایع دستی پیدا شده است. این غارها در قرن چهارم میلادی برای مراسم بودایی ایجاد شد و تا قرن‌ها بعد مورد استفاده بوده است.

(www.2.kenyo.edu/Depts/Religion/fac/adler/reln270/chicagotribune-article-htm)
سایت باستان‌شناسی دیگری مرتبط با همین مجموعه نیز در سال ۲۰۰۹ م. کشف شد که می‌تواند راهگشای تحقیقات بیشتری در باره کلیسای نستوری چین باشد و احتمال دارد که یکی از نخستین آثار از شروع تبلیغ انجیل در چین قلمداد شود و نتایج این کشف در سال ۲۰۱۴ م. اعلام شد. در سایت میراث جهانی یونسکو غارهای لانگمن^۱ در ایالت هنان مرکزی^۲ و فرورفتگی در دیوار سنگی با نقش حجاری شده چلیپا بر بالای آن کشف شد که متخصصان آن را به عنوان محل قرار دادن خاکستر و استخوان‌های مسیحیان شناسایی کردند؛ پژوهشگران تأکید می‌کنند که این یکی از نخستین آرامگاه‌های مسیحی در چین است. تاریخ‌گذاری دقیق آن هنوز ادامه دارد و باید بررسی شود که آیا از ستون نستوری قدیمی‌تر است؟ شایان ذکر است که مجموعه غارها شامل هزاران مجسمه و حجاری بودایی و دائویی است. جیائو جیان‌هوی^۳ کاشف این چلیپا و گوردخمه معتقد است که این نخستین کشف مرتبط با آثار باستانی مذهبی غیربودایی و غیردائویی در این مجموعه است. او تأکید می‌کند که اگر چه منابع تاریخی از سرکوب مسیحیان توسط بودایی‌ها حکایت می‌کنند، اما کشف این گوردخمه مبین دورانی از تسامح است و اینکه دو مذهب در گروتوس در کنار یکدیگر همزیستی مسالمت‌آمیز داشتند. (www.ucanews.com/news/historic-christian-site-found-china/70104)

نتیجه

حضور مسیحیان نستوری ایرانی در چین و فرصتی که برای فعالیت مذهبی و اجتماعی آنها فراهم شد، زمینه‌ساز شکل‌گیری نخستین مهاجرنشین ایرانی در این

1. Longman Grottos
2. Central Henan Province
3. Jiao Jianhui

سرزمین بود. این مهاجران علاوه بر تبلیغ مسیحیت، زمینه انتقال دانش را از شرق میانه به چین فراهم کردند و به واسطه مهارت و آشنایی با علوم، از رتبه اجتماعی درخور توجهی در چین برخوردار شدند. شواهد موجود از تعامل آنها با دیگر ادیان نیز نشانی از پویایی فرهنگی و اجتماعی آنها است. ضرورت بازشناسی جامعه ایرانی-مسیحی در چین، اسناد موجود و نقش آنها در فعالیت‌های اجتماعی، انعکاس حضور آنها در منابع چینی و ساختار اجتماعی و دینی آن روزگار، مقدمه‌ای برای تأکید بر اهمیت بازخوانی منابع و آثار باستان‌شناختی چین به منظور تثبیت تاریخ جدید از مناسبات ایران و چین است. این امر نیازمند پژوهش‌های علمی دوسویه مستمر و تعامل پژوهشی مورخان و باستان‌شناسان این دو سرزمین است.

منابع و مأخذ

آسموسن، ج. پ.، ۱۳۷۷، "مسیحیان در ایران"، تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانیان (جلد سوم - قسمت دوم)، گردآورنده: احسان یارشاطر، ترجمه: حسن انوشه. تهران: امیرکبیر.

پیگولوسکایا، ن.، ۱۳۷۷، شهرهای ایران در روزگار پارتیان و ساسانیان، ترجمه: عنایت‌الله رضا، تهران: علمی و فرهنگی.

جانگ، شینگ لیانگ، ۱۳۸۶، متون باستانی پیرامون تاریخ روابط چین و ایران: از روزگار اشکانی تا شاهرخ تیموری، ترجمه: جان هون نین، ویراسته: ابوالقاسم اسماعیل‌پور، تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشکده زبان و گویش.

لوکونین، ولادیمیر، ۱۳۶۵، تمدن ایران ساسانی (ایران در سده‌های سوم تا پنجم میلادی)، شرحی در باره تاریخ تمدن ایران در روزگار ساسانیان، ترجمه: عنایت‌الله رضا، تهران: علمی و فرهنگی.

میلر، و. م.، ۱۳۸۲، تاریخ کلیسای قدیم در امپراتوری روم و ایران، ترجمه: علی نخستین و عباس آربین‌پور، تهران: اساطیر.

ویدن گرن، گئو، ۱۳۷۷، دین‌های ایران، ترجمه: منوچهر فرهنگ، تهران: آگه.

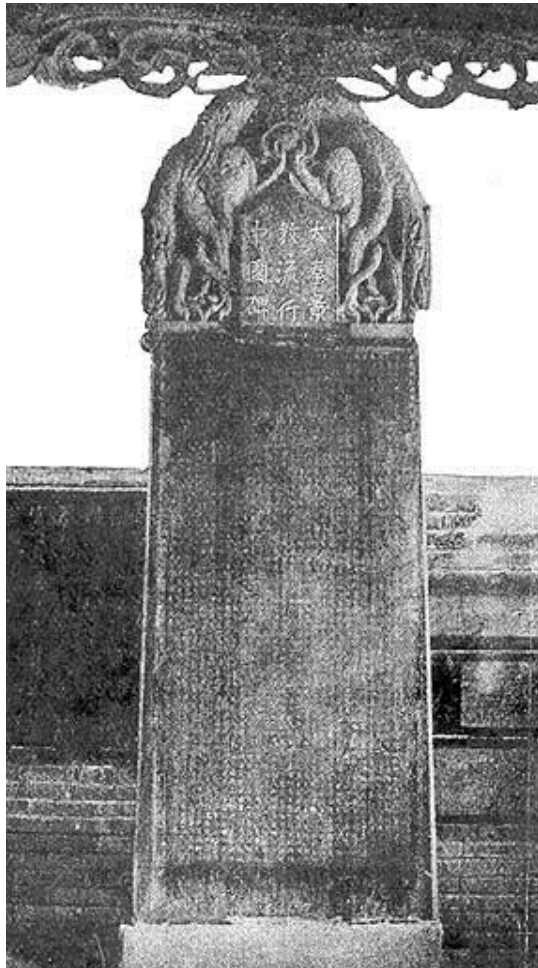
گفتگوی شفاهی نگارنده با رونگ زینجی‌آنگ استاد دانشگاه پکن در دی ماه ۱۳۹۰ ش.، موزه ملی ایران.

- Bedjan, Paul 1891, *Acta Martyrium et Sanctorum Syriac*, Vol. 2, Leipzig, Harrassowitz.
- Brock, Sebastian 1994, "The church of the East in the Sassanian Empire up to the Sixth Century and its
- Absence from the council in the Roman Empire." *Syriac Dialogue*. Vienna: Pro Oriente.
- Chaumont, M. L. 1988, *La Christianisation de l'empire Iranien* Lovani.
- Chen, Huaiyu 2009, "The Encounter of Nestorian Christianity with Tantaric Buddhism in Medieval China," in Dietmar Winkler and Li Tang eds., *Hidden Treasures and Intercultural Encounters: Studies on East Christianity in China and Central Asia*, Munster and Berlin: LIT Verlag.

- Compareti, Matteo 2009, "Chinese-Iranian Relations xv. The Last Sasanians in China," *Encyclopaedia Iranica*, available online <http://www.iranicaonline.org/articles/china-xv-the-last-sasanians-in-china>
- Ethridge, J. W. 1846, *The Syrian Churches*, London: Longman, Green, Brown and Longmans.
- Fiey, Jean Maurice 1994. "The spread of the Persian church," *Syriac Dialogue*. Vienna: Pro Oriente.
- *The Chronicle of Arbela*.
- Hill, Henry Hill, ed 1988, *Light from the East: A Symposium on the Oriental Orthodox and Assyrian Churches*, Toronto, Canada.
- Labourt, J. (1904), *Le Christianisme dans L'empire Perse, sous la Dynastie Sassanide (224-632)*. Paris.
- Malech, George David 1910., *The Syrian Nation and the Old Evangelical –Apostolic Church of the East, from antiquity to the present time*, U. S. A, Minneapolis.
- Meslin, Michel 1970, *Le Christianisme dans L'Empire Roman*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Moffett, Samuel Hugh 1992, *A History of Christianity in Asia: Beginnings to 1500.*, Vol. I. New York.
- Moffett, Samuel Hugh 1999, "Alopen". *Biographical Dictionary of Christian Missions*.
- Moore, Thomas Moore; Riegert, Ray (eds.) 2003, *The Lost Sutras of Jesus: Unlocking the Ancient Wisdom of the Xian Monks*, translated by John Babcock, Seastone.
- Moule, A. C. 1930, *Christians before the Year 1550*, London.
- "Nestorian Tablet: Eulogizing the Propagation of the Illustrious Religion in China, with a Preface, composed by a priest of the Syriac Church, 781 A.D." *East Asian History Sourcebook*. available online www.fordham.edu/halsall.
- Palmer, Martin 2001. *The Jesus Sutras: Rediscovering the Lost Scrolls of Taoist Christianity*, translated by Palmer, Eva Wong, and L. Rong Rong; Wellspring, Ballantine.
- *Synodicon orientale ou recueil de synodes Nestoriens* 1902, ed. Jean Baptiste Chabot, Paris, Imprimerie Nationale.

۹۴/ فصلنامه تاریخ روابط خارجی، س ۱۷ و ۱۸، ش ۶۸ و ۶۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۵

- Tiedemann, R. G. 1999, "China and its neighbours", *A World History of Christianity*.
- *The Chronicle of Arbela* 1985, Translated by Peter Kawerau, English Translation by Timoghy Króll, Lovanii.
- www.2.kenyo.edu/Depts/Religion/fac/adler/reln270/chicagotribune-article-htm
- www.ucanews.com/news/historic-christian-site-found-china/70104

ستون سیان فو

بخشی از متن چینی ستون سیان فو

بخشی از متن سریانی و چینی ستون سیان فو

۹۶/ فصلنامه تاریخ روابط خارجی، س ۱۷ و ۱۸، ش ۶۸ و ۶۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۵

کشیشان نستوری در مراسم عبادی، نقاشی دیواری از کلیسای نستوری کوچو
قرن هفتم و هشتم میلادی

چلیپا و گوردخمه مجموعه غارهای لانگمن